

Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme**“Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler”****“Ahıska Turkish People: A Transnational Society, Transnational Families”****“Ахискинские турки: транснациональное общество, транснациональные семьи”****Seher İpek¹****DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.11382579>**Geliş Tarihi: 23.04.2024****Kabul Tarihi: 14.05.2024****Eser Adı:** A. Aydınğün ve İ. Aydınğün (2015). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi bir topluluk, ulusötesi aileler*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 199 s.**Giriş**

Tarihte yaşadıkları topraklardan, ana vatanlarından, malı-mülkünden, kültüründen, sosyal yaşantılarından, toplumundan koparılıp sürgün edilen pek çok insan, pek çok topluluk vardır. Kimileri devlet ideolojisine karşı gelmekle suçlanarak kimileri ise sebepsiz yere dinî inançlarından ve aidiyetlerinden dolayı cezalandırılarak sürgüne tabi tutulmuştur. Bunlardan bazıları Sovyet Rusya sınırlarında yaşayan halklardır. Rus Çarlığı ve sonrasında gelen Sovyetler Birliği döneminde Koreliler, Almanlar, Finliler, Polonyalılar, Grekler, Kürtler, Çeçen-İnguşlar, Kalmuklar gibi toplumların dışında Müslüman Türk olan Kumuklar, Karaçaylar, Malkarlar, Kırım Tatarları ve Ahıska Türklerine yönelik sürgün politikası uygulanmıştır (Aliyeva, 1993; Sağır, 2012). Türk toplumlarına uygulanan sürgünler de genellikle 1940-1944 yılları arasında Stalin'in emriyle gerçekleştirilmiştir.

Sürgün politikasının son halkası olan Ahıska Türkleri, 14 Kasım 1944 tarihinde Stalin'in emriyle hiçbir resmî suçlamaya dayandırılmadan “sınır güvenliğini tehdit ettikleri” gerekçesiyle Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a sürgün edilen bu halk, gönderildikleri topraklarda gözetim altında tutulmuştur. Stalin'in ölümünden sonra bu gözetim kaldırılmış ve Ahıskalılar ata topraklarına dönmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak Ahıska toprağı Gürcistan'a bağlı olduğundan ve kendilerine ait özerk bir idari biriminin olmamasından dolayı resmî olarak “tanınmayan halklardan/milliyetlerden” biri olmuş ve ana vatanlarına dönüş hakkını elde edememişlerdir (Aydınğün & Aydınğün, 2015).

Ahıska Türkleri, “ulusötesi bir topluluk” olarak tanımlanmaktadır. Ulusötecilik, son zamanlarda göç çalışmalarında önemli bir kavram hâline gelmiştir. Özgür (2018); Basch ve arkadaşlarının verdiği bilgiye dayanarak ulusötecilik konusunda şu bilgileri aktarmaktadır: “Ulusötecilik; ‘göçmenlerin köken ve yerleştikleri toplumları birbirine bağlayan, çok katmanlı toplumsal ilişkileri şekillendiren ve sürdüren süreçler.’ Bu süreçler, birçok göçmenin coğrafi, kültürel ve politik sınırları aşan sosyal alanlar inşa ettiğini vurgulamak için kullanılmıştır.”

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora öğrencisi, kocseh@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0472-5098.

Günümüzde birçok ülkede yaşayan ve birbirinden ayrı düşmüş Ahıska Türklerinin “ulusötesi bir topluluk” olduğunu irdeleyenler ise A. Aydıngün ve İ. Aydıngün olmuştur. Bu çalışmada Ahıska Türkleri üzerine yapılan araştırmalar arasında Ahıskalıların birbiriyle sürdürdüğü ilişkileri ve koruduğu bağları bakımından önemli bir yere sahip olan Aydıngünlerin *Ahıska Türkleri: ulusötesi bir topluluk, ulusötesi aileler* adlı eseri üzerinde durulmuştur.

“Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler” Adlı Eser

Eser; “Sunuş”, “İthaf” ve “Önsöz”ün ardından “Giriş”, “Üç Kadın, Üç Kuşak, Üç Hikâye: Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Aileler”, “Ahıska Türklerinin ve Ahıska’nın Kısa Tarihi”, “Sürgünde Yaşam, Örgütlenme ve 1989 Fergana Olayları”, “Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Dönüş Meselesi: Dünü, Bugünü ve Yarını”, “Sovyetler Birliği’nin Dağılmasının Ardından Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göçü”, “Krasnodar ve Rostov’daki (Rusya Federasyonu) Ahıska Türkleri: Ayrımcılıklar ve İnsan Hakları İhlalleri”, “Ahıska Türklerinin Amerika Birleşik Devletleri’ne Göçü”, “Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Köylüler, Ulusötesi Aileler - Ahıska Türkleri: Analitik Bir Değerlendirme” bölümleri yer almaktadır. Eserin sonunda da “Kaynaklar”, “Fotoğraflar” ve “Yazarlar” bölümleri yer almaktadır.

“Sunuş” bölümünde kısaca Ahıska Türklerinin sürgününden bahseden Prof. Dr. Murat Yılmaz, bu eserde yazarların 70 yıllık bir sürgünün kısa öyküsü üzerinde durulduğunu belirtmektedir. “İthaf” bölümünde yazarlardan Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün, bu eserinin anneannesi Münire Toker ve onun sürgüne giden erkek kardeşi Talat Ramadanov’a ithaf ettiğini dile getirmektedir. Yazar, burada bu eserin kaleme alınmasında anneannesinin kendisine anlattığı sürgün hikâyelerinin vesile olduğunu vurgulamaktadır. “Ön Söz” bölümünde ise yazarlar, bu esere nasıl ve nerede başladıklarını, bu eseri yazmanın amaçlarını, bu eseri yazmada izledikleri yolu açıklamaktadır.

Eserin “Giriş” bölümünde yazarlar, Türkiye’de yaşayan Ahıska Türklerinin kim olduğunu Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Bu bölümde Sovyetler Birliği döneminde Ahıskalılara ilk sürgünün 1944 yılında uygulandığına, ikinci sürgünün ise kırk beş yıl sonra 1989 yılında yaşandığına değinilmektedir. İkinci sürgünü yaşayanlardan bir kısmının, Rusya Federasyonu tarafından yerleştirildikleri bölgelerde yerel yönetimle yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı bir sonraki sürgünün istikametinin Amerika Birleşik Devletlerine olduğundan bahsedilmektedir. Bu bölümün sonunda eseri yazma amaçlarını detaylı bir şekilde dile getiren yazarlar, göç eden ve arkada kalanlar arasındaki ilişkilerin ulusötesi yaklaşım açısından son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Eserin “Üç Kadın, Üç Kuşak, Üç Hikâye: Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Aileler” başlığı altında yazarların üç nesli temsil eden kadınlardan dinledikleri hayat hikâyeleri dile getirilmiştir.

Bu bölümde ilk olarak 1944 ve 1989 sürgününü yaşayan yaşlı nesli temsil eden Hatice Hanım'ın Ahıska'dan başlayan ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlanan zorlu göç hikâyesi aktarılmıştır. Hatice Hanım bu zorlukları, “ *Çok kız, gelini yok ettiler. Bir tane adam konuşuyordu. Yaşlı adamları dövmüşler, bağlamışlar direklere. Kadınları soyundurmuşlar çırılçıplak, kız, gelin... Çok işler ettiler, çok. Her şeyimizi aldılar, evlerimizi yaktılar.*” cümleleriyle dile getirmiştir (s. 11). Devamında orta nesli temsil eden Özbekistan doğumlu Şefika Hanım'ın 1989'da yaşadığı sürgün hikâyesine yer verilmiştir. Ayrıca Şefika Hanım'ın ağzından dökülen şiirler de aktarılmıştır:

*“Kanadımı kırdılar yurdumu yaktılar,
Beni benden çaldılar yurttan yurda saldılar,
Sanki göçmen kuş gibi dolaştım oba eli,
Tanrım bana yardım et bitsin artık bu hasret,
Tanrım bana yardım et beni vatana ilet.”* (s. 20)

Şefika Hanım bu gibi dizelerle hissiyatını dile getirmiştir. Şiirlerinde ise genel olarak vatanına, sevdiklerine olan hasretine yer vermektedir.

Genç nesli temsil eden Gülnara'nın hayat hikâyesi ise Kazakistan'da başlamıştır. Eğitim almak amacıyla Türkiye'ye gelen Gülnara'nın duyguları, sürgün olaylarını yaşamamasına rağmen büyüklerinden dinlediği sürgün hikâyeleriyle bütünleşmiştir. Yazarlar, bu bölümün bir alt başlığı olan “Kuramsal Bir Değerlendirme Denemesi: Etnik-Ulusötesi Aileler”de ulusötesi kavramını detaylı bir şekilde irdelemişlerdir.

Eserin “*Ahıska Türklerinin ve Ahıska'nın Kısa Tarihi*” adlı bölümünde Ahıska Türklerinin kim oldukları dile getirilmiş, ardından da Ahıska'nın tarihi anlatılmıştır. Ahıska'nın eski bir Türk yurdu olduğunu vurgulayan yazarlar, bu bölgede MÖ 4. yüzyılda Bun-Türklerin varlığından söz etmişlerdir. Daha sonra bu bölgeye Hunların, Hazarların ve Kıpçakların geldiklerine değinmişlerdir. Kıpçakların bu bölgede 1267 yılında Atabek Devleti kurduklarını, 1578 yılında ise bu devletin Osmanlı'ya bağlandığını dile getiren yazarlar, “1921'den 1944' Ahıska Türkleri” ve “14 Kasım 1944 Sürgünü” alt başlıkları altında Ahıska'nın tarihini aktarmışlardır.

Bir sonraki bölüm “*Sürgünde Yaşam, Örgütlenme ve 1989 Fergana Olayları*” adını taşımaktadır. Bu bölümün girişinde yazarlar, Ahıska Türklerin 1944 sürgün sonrasında sürgün edildikleri bölgelerdeki Ahıskalıların yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bölümün devamında Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesi üzerinde durmuşlardır. Yapılan toplantılar, kurdukları “Vatan Cemiyeti” ve “Geçici Düzenleme Komitesi”, düzenlenen kongreler, haklarının iadesi için Moskova'ya gönderilen dilekçe/öneri/projeler, düzenlenen gösterilerden bahsedilmiştir. Devamında 1989 Fergana olayları dile getirilmiş ve yaşanan yeni sürgünün neticeleri üzerinde durulmuştur.

Eserin bir sonraki bölümü “*Ahıska Türklerinin Gürcistan'a Dönüş Meselesi: Dünü, Bugünü ve Yarını*” adını taşımaktadır. Bu bölümde yazarlar, Ahıska Türklerinin Sovyetler Birliği döneminde başlayan ve günümüze kadar süregelen ata topraklarına dönüş meselesi üzerinde durmuşlardır. 1956 yılında Ahıska Türklerine uygulanan sıkıyönetimin kaldırılmasıyla başlayan bu mücadelenin olumlu sonuçlara ulaşamadığını ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sadece bazı Ahıska Türkü ailelerin Gürcistan'a yerleşebildiklerini belirtmişlerdir. Bölümün devamında ayrıca Ahıska Türklerinin Sovyet sonrası dönemde Gürcistan'daki örgütlenme meselesi ve Sovyet sonrası dönemde Gürcistan'ın Ahıska Türklerinin geri dönüşüne ilişkin politikası ve bir dönüm noktası olarak Avrupa Konseyi üyeliği üzerinde durmuşlardır.

Eserin “*Sovyetler Birliği’nin Dağılmasının Ardından Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göçü*” adı altına verilen bölümde yazarlar, Ahıska Türklerinin Türkiye’ye göç etme nedenlerini ele almaktadır. Dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın girişimiyle Ahıska Türklerinin Türkiye’ye kabulü ve iskânını düzenleyen 3835 sayılı “Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun”un 2 Temmuz 1992’de Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edildiği ve 11 Temmuz 1992 tarihinde 21281 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdiğini vurgulayarak bu yasadan sonra Ahıska Türklerinin Türkiye’ye serbest göçlerinden bahsetmişlerdir.

Kitabın bir sonraki bölümü, “*Krasnodar ve Rostov’daki (Rusya Federasyonu) Ahıska Türkleri: Ayrımcılıklar ve İnsan Hakları İhlalleri*”dir. Bu bölümde yazarlar, 1989 yılında Özbekistan’ın Fergana vadisinde Ahıska Türkleri ile Özbek Türkleri arasındaki anlaşmazlıktan dolayı yaşanan olayların ardından Ahıskalılardan Rusya Federasyonu’na yerleştirilmelerine dair kanundan bahsetmişlerdir. Korku, baskı ve can güvenliğinin olmamasından dolayı bir yıl içinde 90 bin Ahıska Türkü’nün Özbekistan’ı terk ettikleri bilgisi verilmiştir. Özbekistan’ı terk edenlerin Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Ukrayna ve Sovyetler Birliği’ne bağlı diğer cumhuriyetlere göç ettiklerine değinilmiştir. Devamında ise Rusya’ya götürülen ve kendi olanaklarıyla göç eden Ahıska Türklerinin akrabalarının bulunduğu Krasnodar ve Rostov’da yoğunlaştıkları açıklanmıştır. Ancak bu bölgeye yeni gelenlerin Kozak örgütleriyle karşılaştıkları ve yerel yönetimin gelenlere ikamet izni vermedikleri için Ahıskalılardan “yeni vatan” arayışlarına girdiklerinden bahsedilmiştir.

Eserin “*Ahıska Türklerinin Amerika Birleşik Devletleri’ne Göçü*” başlıklı bölümünde yazarlar, Krasnodar ve Rostov’da yaşanan olaylardan dolayı yeni ikamet yeri arayışında bulunanların ana vatanlarına dönme isteğine karşı Gürcistan’dan ret cevabını aldıklarını; ancak Uluslararası Göç Örgütü’nün başlattığı çalışmaya bağlı olarak Amerika Birleşik Devletleri’nin Ahıskalılara el uzatıp ülkelerine kabul edeceklerini bildirmektedirler. Bölümün devamında da yazarlar ABD’ye göçü hazırlayan koşullar ve ABD mülteci programı hakkında genişçe bilgi vermektedirler. Bölümün devamında yer alan “Amerika Birleşik Devletleri’nde Yaşam” ve “Örgütlenme ve ABD’de Kurulan Sosyal Ağlar” adlı alt bölümlerde yazarlar, Ahıska Türkleri ile yaptıkları görüşmeler sonucunda elde edilen verilere de yer vererek Ahıskalılardan ABD’deki yaşamlarından bahsetmişlerdir. Ayrıca ABD’ye giden Ahıskalılardan her ne kadar akrabalarından uzaklaşmış olsalar bile geride bıraktıklarıyla iletişim hâlinde oldukları bilgisi de yer almaktadır.

Eserin son bölümü “*Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Köylüler, Ulusötesi Aileler - Ahıska Türkleri: Analitik Bir Değerlendirme*” adını taşımaktadır. Yazarlar bu bölümde Ahıska Türkleri üzerine yapılmış sosyolojik ve antropolojik çalışmaların sınırlı olduğunu dile getirerek bu eserin bu boşluğu doldurmak amacıyla kaleme alındığını bildirmektedirler. Ulusötecilik bağlamında yaptıkları bu çalışmada öne çıkardıkları kavramlardan “aile”, “köy”, “sürgün”, “vatan” ve “kimlik” üzerinde durmuşlardır. Ahıska Türklerini ulusötesi bir topluluk olarak gösteren araştırmacılar, öncelikli olarak kendi ailelerinin ulusötesi özelliği gösterdiğini bildirmektedirler. Ahıska Türklerinde aile fertlerinin farklı ülkelerde yaşamalarına rağmen birbirlerinden kopmadıklarını, çeşitli iletişim yollarını kullanarak toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlarını daha da güçlendirdiklerini bildiren yazarlar, ayrıca bu topluluğun ulusötesi bir topluluk olduğunu gösteren bir diğer durumun da tarihsel vatanın olmaması üzerinde durmaktadırlar. Devlet baskısı ve sürgünler nedeniyle vatanlarından uzaklaştırılan Ahıska Türklerinin bu göçler neticesinde ulusötesi bir topluluk hâline geldiğini bildirmektedirler. Sonuç olarak yazarlar, “Ahıska Türklerinde ulusöteciliğin kozmopolit değil, etnik bir ulusötecilik olduğunu belirtmekte, yani Ahıskalılardan biçimsel olarak ulusötesi niteliğe sahip olsa da içerik itibarıyla yerel ve milliyetçi olduklarına işaret etmektedirler.”

Bu eserin sonunda genişçe bir kaynakça, Ahıskalılarının göç haritası, kitabın yazarları hakkında bilgi veren bölümler ve Ahıska Türklerinden elde edilen fotoğraflar yer almaktadır. Fotoğraflarda Ahıskalılarının uğradığı mezalim, göçün ve felaketlerin verdiği hasarlar, katledilen insanlar, göç edilen yerler ve göç sonrası kurulan yeni yaşamlara dair fotoğraflar, Ahıskalılarının yaşadığı bu süreci gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Aydınğül bir röportajında “ulusötecilik” kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Ulusötesicilik son yıllarda göç çalışmalarında önemli bir kavram haline geldi ve göç olgusunu çok daha iyi anlamamızı mümkün kıldı. Dolayısıyla “diaspora” kavramı gibi sadece göç edilen ülkedeki gelişmeleri anlamamızı değil, göçmenin ayrıldığı, geride bırakmak durumunda kaldığı yerle bağlarını nasıl sürdürdüğünü de anlamamızı sağlıyor. Bu kavram, birçok ülkede yaşayan ve birbirinden ayrı düşmüş bir topluluk olan Ahıska Türklerinin birbirleriyle sürdürdüğü ilişkileri ve koruduğu bağları anlamamız için son derece işlevsel.” (<https://ytb.gov.tr>, Erişim: 3.05.2024)

Günümüzde 9 farklı ülkede yaşayan Ahıska Türkleri, ulusötecilik kavramıyla bütünleşen tipik bir örneğidir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ahıska Türkleri üzerine yapılan çalışmaların gittikçe arttığı görülmektedir. Bu eser de bu çalışmaların içerisinde kuramsal bağlamda sosyolojik yönünün önemli bir boşluğunu dolduran dikkate değer bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Aydınğün, A. (2022). “Hiçbir Topluluk Ahıska Türkleri kadar Uzun Soluklu Bir Travma Deneyimlememiştir”. (<https://ytb.gov.tr> Erişim: 3.05.2024).
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2015). *Ahıska Türkleri: ulusötesi bir topluluk – ulusötesi aileler*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Aliyeva, S. (1993). *Tak eto bilo. Natsional'niye repressii SSSR. 1919-1952 godi*. Cilt 1-3. İnsan Yayınları.
- Özgür, E.M. (2018). “Küresel göçün sosyo-mekânsallığı: ulusötesi mekânlar/yemelötesi yerler, topluluklar ve kimlikler”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-35.
- Sağır, A. (2012). Sürgün sosyolojisi bağlamında göçün sosyo-politiği: Sovyet Rusya örneği. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, I/1 (2012), 355-391.